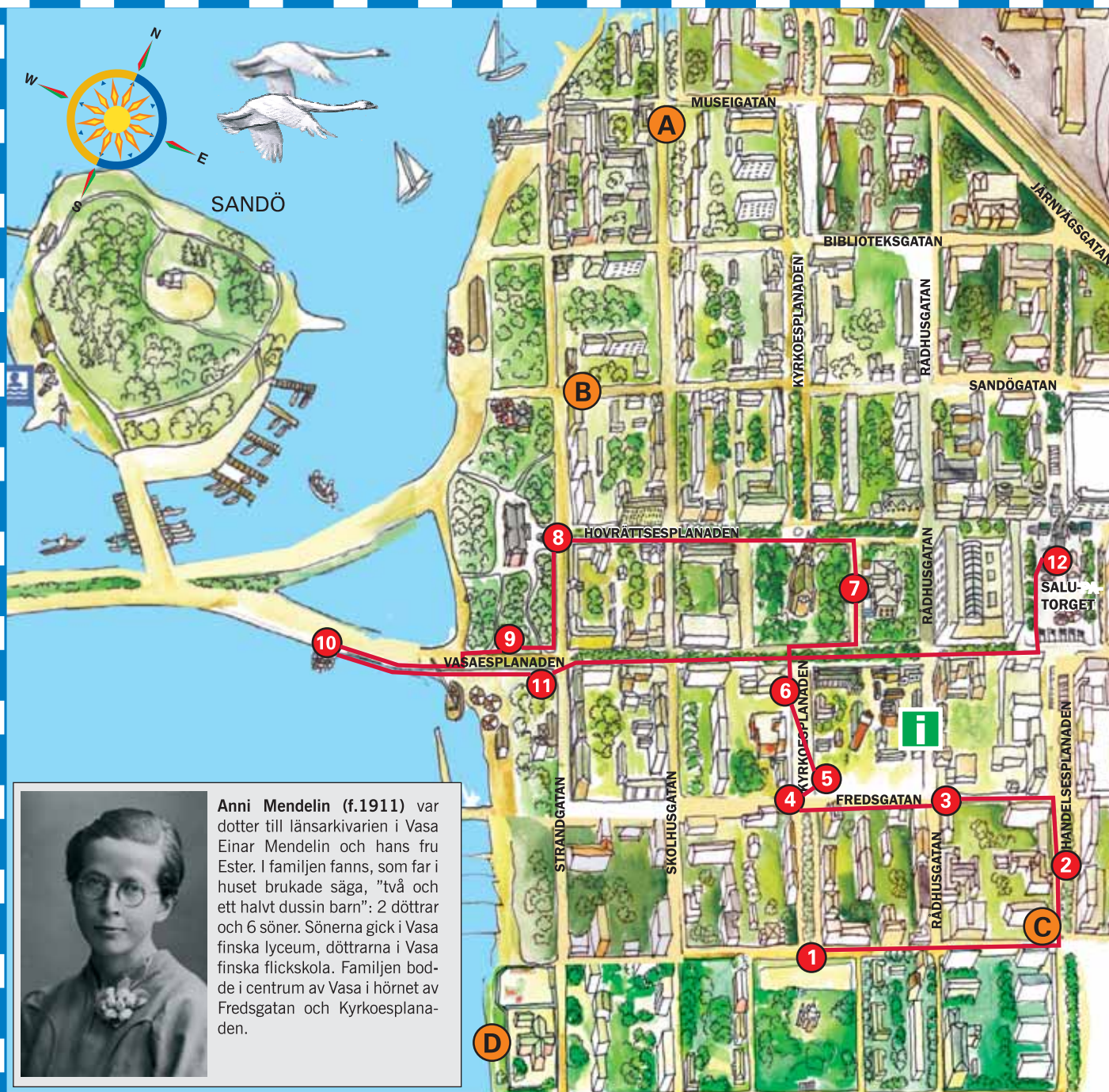

Annis blåvita Vasa

Händelser i Vasa stad åren 1917-18

Anni Mendelin (f.1911) var dotter till länsarkivarien i Vasa Einar Mendelin och hans fru Ester. I familjen fanns, som far i huset brukade säga, "två och ett halvt dussin barn": 2 döttrar och 6 söner. Sönerna gick i Vasa finska lyceum, döttrarna i Vasa finska flickskola. Familjen bodde i centrum av Vasa i hörnet av Fredsgatan och Kyrkoesplanaden.

Gå stadsrundvandringen och bekanta dig med historiska händelser i staden sedda med flickan Annis ögon!

1 KASERNTORGET

Rosettmarschen från Kaserntorget till Salutorget.

Uppgiften om det kejserliga styrets fall i Ryssland togs emot med glädje i Vasa. Ryska soldater samlades på Alexanderstorget, nuvarande Kaserntorget, och höll tal och musikkåren spelade Marseljåsen. Därefter marscherade soldaterna med röda rosetter och blommor på bröstet till salutorget för att fira tillsammans med stadsborna.

Anni berättar: "Man upplevde "rödrossettens" dagar, den ryska revolutionens tid. Aftontaptona på kasernområdet tystnade, men svobodan ropen ekade. Vi trodde att självständigheten för Finlands del hade börjat just då. Jag hade ju med egna öron hört självständighetsförklaringen från stadshusbalkongen. Den upplästes av borgmästare Ivar Hasselblatt".

"Från kasernhållet kom det marscherande karlar med röda fanor det hade brutit ut revolution i Ryssland. På kvällen var hela stan på fötter, alla oavsett partitillhörighet hade röda rosetter på bringan. Tsarväldet hade brutit samman och sinnena stämdes redan i dur av hoppet om ett självständigt Finland."

Stadsfullmäktige i Vasa sände 19.3.1917 en skrivelse till senaten där man föreslog att Nikolaistad skulle återfå namnet Vasa. Även användningen av ryskan på gatuskyltarna upphörde så småningom.

2 HANDELSPLANADEN

Eldfängd kristid

En orolig tid började. Omsättningen av ryska krigstrupper var stor och disciplinära problem och moraliskt förfall började förekomma bland

trupperna. Kerenskijs regering sände ständigt mera kosacker till Finlands västkust, vilket ansträngde kommunernas och städernas ekonomi ytterligare. Världskriget gjorde att det var brist på livsmedel, och år 1917 började det råda brist på allting.

Länsstyrelsens tjänstemän, försökte odla potatis under de stora träden i Hovrättsparken. Man måste även köa för mjölk, och ofta tog mjölken slut innan ens hälften av dem som stod i kö hade hunnit få sin andel. Därför höll sig många stadsbor med egen ko. Om morgnarna strövade boskap på gatans hela bredd till beteshagen på Högbacken .

Då den militära disciplinen förslappades började soldaterna skaffa livsmedel genom tvång med sammandrabbningar som följd. Bråken mellan skyddskårgossarna och gendarmerna tilltog och även skott avlossades i centrum av staden. Marskalk Mannerheim, som var befälhavare för den armé som bildades av skyddskåren 25.1.1918, hade svårigheter att hålla de handlingsivriga trupperna tillbaka.

3 Rådhusgatan 27-33

Staden som nattligt slagfält.

Klockan tre på natten den 28 januari 1918 inleddes avvärjningen av de ryska trupperna i Vasa. De hårdaste striderna gällde kasernen på Rådhusgatan. I hörnet av Rådhusgatan och Fredsgatan fanns totalt tre kanoner och fyra kulsprutor, som var riktade mot arbetarföreningens hus, nuvarande stadsteatern, och kasernen (Rådhusgatan 33). Även framför stadshuset stod kanoner och ammunitionsvagnar.

Marsrevolutionen firas på Vasa torg.

Mjölkkö under kristiden.

4 Kyrkoesplanaden 28, Annis hemgård

Kriget kommer nära barnen och hemmen

Striderna i stadskärnan och i Brändö var intensiva. Även civila miste livet när de träffades av förlupna kulor, fastän de hade varnats. Annis far och bröder var med och befriade staden från de ryska soldaterna. Mendelins bodde mitt i ett stridsområde, Anni vaknade mitt i natten av skottlossning.

"Jag sökte mamma. Hon stod i tamburen, fullt påklädd i lång kjol fast det var mitt i natten. Det såg allvarligt ut. Skräckslagen slank jag i skydd under hennes kjol. Hon hade kokat kaffe åt karlarna som höll vakt i kölden och mina storbröder förde dit termosflaskorna."

Stadsbarnens upplevelser av ryssarna i fredstid hade i allmänhet varit positiva: sång, balalajkamusik, 'rysslimpor' som soldaterna gav bort. Nu fick barnen bevittna skottlossning och gevärseld i mörkret. Helmer Staffans mamma låste in sina pojkar i ett skåp för att de inte skulle stå och se på hur ryska matroser fördes till Sundomfjärdens is, där de slängdes i en vak.

5 KYRKOESPLANADEN 27, VASA FINSKA FLICKSKOLA

Skolelever som scouter

När kriget bröt ut stängdes skolorna. Flickskolisternas dag förkortades till fyra timmar. Medan skolarbetet var avbrutet deltog både eleverna och lärarna frivilligt i utspisningen och underhållet av de vita trupperna och i sjukhusarbetet. Eleverna i de lägsta klasserna *"sprang ärenden om de var scouter... Och de som inte hade annat att göra stickade strumpor och vantar åt skyddskåren."*

6 VASAESPLANADEN 8, VASA FINSKA LYCEUM

Lyceister som skyddskårister

Av finska lyceets totalt 177 elever, bland dem Annis bröder, var hela 118 elever med i skyddskårsverksamheten, 49 av dem vid fronten. Lyceet togs i bruk som skyddskårslogemente.

7 SENATSGATAN

Vasa blir Finlands huvudstad

Gatan som leder förbi stadshuset heter Senatsgatan. 26.1.1918 fattades beslut om att Finlands senat ska flyttas till Vasa. De röda hade ockuperat Helsingfors och den lagliga statsmakten kunde inte längre verka där. Mannerheim bedömde att Vasa var den ort där det var lämpligast att bilda den vita sidans armé. Även senaten beslöt på förslag av sin ordförande president P. E. Svinhufvud att sända tre av senatens medlemmar till Vasa, där de kunde säkerställa regeringsmakten och upprätthålla goda förbindelser med utlandet. I senatens stadgar stipulerades nämligen att senaten i brådskande fall och vid undantagstillstånd var beslutsför ifall tre av senatorerna var på plats och enhälligt kunde fatta beslut i en fråga. Senatorerna anlände, efter en farlig och strapatsrik färd, till det vita Vasa, som knappt ett dygn tidigare hade befriats från ryska trupper. Senaten flyttade till rymligare lokaler i stadshuset 16.3.1918, men till en början verkade den i nedre våningen i landshövdingshuset, där Mannerheim själv också bodde i andra våningen (på kartan: A). President Svinhufvud anlände till Vasa och bodde hos borgmästaren Iwar Hasselblatt på Strandgatan 7 (på kartan: B).

3

Kulspruta i hörnet av Rådhusgatan och Fredsgatan.

7

Finlands senat sammanträder i tadshuset.

8 HOVRÄTTSPARKEN/STRANDGATAN

Senatens första officiella möte i Landshövdinghuset 1.2.1918

Senaten flyttade alla statens centrala ämbetsverk till Vasa. Också penningfrågan måste få en snabb lösning. Finlands Bank, sedelreserverna liksom sedeltryckeriet och myntverket hade hamnat i de rödas händer i Helsingfors. Banker i Sverige och Norge beviljade kortfristiga lån mot privat borgen och Vasasenaten kunde överenskomma med Vasa Aktie Bank om ett lån på 20 miljoner mark. På Mannerheims förfrågan "Finns det pengar?" svarade senator Juhani Arajärvi, som ansvarade för finanserna, "Nej, men vi skaffar. Men hur länge kommer kriget att räcka, ty summan är beroende av detta?" "Tre månader." svarade Mannerheim. Och han träffade nästan på dagen rätt.

Även nya interimistiska frimärken behövdes för den inhemska posttrafiken. Uppdraget att trycka såväl sedlar som frimärken gick till det lilla stentryckeriet Julius Björkells Litografiska Tryckeri A.B. i Vasa (på kartan: C). I tryckeriets eget lager fanns inte tillräckligt med tryckfärger, vilket vållade problem. Eftersom man inte hade tid att invänta leveranser ända från Tyskland var man tvungen att ta till en nödlösning: vanlig målarfärg blandades i tryckfärgen och ett acceptabelt resultat uppnåddes. Sedlarna utformades av Akseli Gallen-Kallela. Emil Björkell, som redan nästan förlorat nerverna på grund av frimärkstryckningen, tänkte visa konstnären på dörren, men Gallen-Kallela, som lugnt rökte sin pipa, kluddade hastigt på ett papper en "order given av Mannerheim", enligt vilken Björkell skulle foga sig efter herrarnas önskemål, annars skulle han genast sändas till fronten. Pappret hade avsedd effekt och arbetet kunde påbörjas.

9 HOVRÄTTSPARKEN/VASAESPLANADEN, JÄGARSTATYN

Jägarna ansluter sig till den vita armén

25.2.1918 anlände jägarbataljonens huvudtrupp från Tyskland till Vasklot i Vasa. För att fira ankomsten ordnades en parad på salutorget. Det var isande kallt och Anni, som hade fått gå tillsammans med mor för att se på paraden, frös och var harmsen: "Jag såg ingenting. Där var en förskräcklig mur av människor. Jägarna hade bara tunna rockar på sig. Senator Renvall höll ett långt tal. Han var klädd i päls."

Vasa bataljon, som formerats av Wasa Skyddskårister, avreste till fronten i Satakunta under ledning av läraren Arthur Helenius. Också de äldre sönerna Mendelin åkte med. De frivilliga skolpojarna ställdes inför krigets verklighet: många drog ut i kriget för att befria Finland från ryssarna, men framme vid fronten upptäckta de att de slogs mot finska röda trupper.

10 VASKLOTBRON, HAVSÖRNSSTATYN - MINNESMÄRKET ÖVER FINLANDS FLYG

Flygvapnets första flygplan landar i Vasa

Den vita arméns och samtidigt även det finska flygvapnets första flygplan, en Morane-Saulnier som donerats av greve Eric von Rosen, landade framför Fiskstranden i Vasa 6.3.1918. Också Anni var med på isen och tog emot planet. Flygfarbrorn hade nog svarat vänligt på frågor, men fastän man bad honom snällt tog han inga barn med sig på provtur.

8

Sedel tryckt i Vasa.

9

Vasafrimärke.

Jägarparaden 26.2.1918.

Jägarstatyn.

11 VASAESPLANADEN/FISKSTRANDEN

Svart och skrämmande

Fadern i familjen Pukander, som bodde i Vöråstan, hamnade i krigets efterspel i rannsakningsfångenskap och fördes till Vasa länsfängelse (på kartan: D). Han blev dock senare frisläppt. Kyllikki Pukander minns hur hon ofta mitt i natten vaknade av något högljutt buller och tillsammans sin bror sprang till fönstret. *"På nätterna fördes lik med svarta vagnar till begravningsplatsen"* som fanns i närheten av Pukanders hem. *"Det sades att de kom från arméns stall eller skjul som fanns i parken vid Sandviksvillan."*

12 SALUTORGET, FRIHETSSTATYN

Segerparad på Vasa torg 22.5.1918

En segerparad anordnades på salutorget i Vasa till de återkomna vita truppernas ära. Anni Mendelin kommer inte ihåg att hon skulle ha

åsett paraden, men den vetgiriga Kyllikki Pukander däremot var *"allena på torget i lag med ungarna. Jag såg hur Mannerheim inspekterade skyddskårstrupperna, han red med rak hållning runt torget på hästryggen. Kyllikki undrade: "Han hade en vit skinnmossa på huvudet fast våren var långt hunnen."*

Vasasenaten tog farväl av Vasa 30.4.1918. Innan senaten lämnade Vasa ville man ännu till staden uttala sin tacksamhet för den gästfrihet och sympati man fått erfara under den tremånadersperiod senaten varit förlagd till Vasa. Sitt tack avslutade senaten med följande ord:

"För att föreviga minnet av den tid då Vasa såsom landets vita huvudstad varit centrum för Finlands frihetsverk, har Finlands senat befullmäktigat Vasa stad att till sitt vapen foga Finlands Frihetskors".

Ytterligare information:

Österbottens museum
tfn 06-325 1111

Idé, innehållsplanering:

Kukka-Maaria Kallio

Grafisk utformning och akvarell:

Jouko Keto
Vasa stad/Grafiska tjänster

Tekster:

Blod på drivan. Händelserna 1917-1918 ur ett österbottniskt.
Österbottens museum, publikationer nr 20; Tuula Airola och Erkki Salminen

Bilder:

Österbottens museum arkiv
Jaakko J Salo

Producent:

Stadsplaneringen
www.vaasa.fi

10

Flygplanet som greve Eric von Rosen donerade.

12

Parad i Vasa 20.5.1918 efter krigsslutet.